

- 1- *Sizce edebiyat eleştirimiz yeterince özgür mü? Edebiyat ortamımızda onu engelleyen unsurlar, etmenler var mı?*

Günümüzde, edebiyat eleştirimizin en önemli sorunu, özgürlük diye bir sorunu olmamasıdır! Bu sorumsuzluğun nedenlerini de, hem toplumsal iletişim yapısı içerisinde, hem de edebiyatçılarımızın bireycil seçimleri arasında aramak gerekecektir.

Ne yazık ki, günümüzde “edebiyat eleştirisi” adını verebileceğimiz özgün bir bilim dalı, hatta bir tür bile oluşabilmiş değildir. Edebiyat eleştirisi diye tanımlanabilecek ayrı bir tür kapsamında ele alabileceğimiz metinler, edebiyat metinlerinin güncel piyasa ve popülerleşme kaygılarının arkasına takılmış, nesnesi durumundaki metnin kenar süslemesi olmaktan öteye geçememiş, bağımlı, edilgen, riyakâr ve edebiyata yakışmayan bir tutumun tutsağı durumundadırlar. Eleştirinin nesnesinin tutsağı olduğu bir alanda metnin de yararçı aklın aracı durumuna düşmüş olması hiç yadırganmamalı...

Edebiyat eleştirisinin özgür olabilmesi, onun diğer bilimsel disiplinlerde olduğu gibi sınanabilir nesnel ölçütlere sahip olabilmesiyle olasıdır. Bu sınanabilir ölçütler, tek bir doğrultuda uzanan yararçı değerlendirmeler olmayacaktır elbette... Edebiyat metninin özgürlüğünü ve özgünlüğünü sağlayan kendine dönüşlülüğü ile metne sızmış tarihsel ve toplumsal değer yargıları arasında, her birini diğeri cinsinden anlamlandırabilecek ilişkiler kurabilmekle olası olacaktır sınanabilirlik. Başka bir deyişle, biçim ile içerik arasında, birbirini dışlamayan, aynı zamanda biri diğeri kuyrukçusu olmayan, bir sentezi amaçlamayan koşutlukların kurulması hedeflenmelidir. Bu noktada Franco Moretti'nin Lukacs'tan yaptığı bir alıntı geliyor akla: *“Sosyolojik çözümlemenin sanat söz konusu olduğunda düştüğü en büyük hata şu: sanatsal yaratılarda sadece içerikleri önemseyip inceliyor ve bunlarla verili ekonomik ilişkileri düz bir çizgi ile birbirine bağlıyor. Oysa edebiyatta asıl toplumsal olan biçimdir... Biçim toplumsal gerçekliktir, tinin hayatına tüm canlılığıyla katılır. Dolayısıyla sadece hayat üzerinde edimde bulunan ve deneyimleri şekillendiren bir etken olarak değil, kendisi de hayatça şekillendirilen bir etken olarak işler.”* (Gyorgy Lukacs, Modern Tiyatro, Milano 1967, anan F. Moretti, Modern Epik, Çeviren Zeynep Altıok, Metis Eleştiri, Aralık 2005, s 19-20). Moretti, Mucizevi Göstergeler adlı yapıtında ele aldığı “biçim-içerik” sorunsalını Modern Epik'te “formalist ile sosyolog” arasında kurduğu diyalektik ilişkiyle daha da görünür duruma getirir.

Tanpınar, *“Sanatla hayatın arasındaki münasebeti aramaya başladığımız an tenkit de başlar”* der; ama bu başlangıç, sanatın diğer disiplinlerin ardına takılmasını engellemeye yetmeyecektir... Estetik işlev gerecektir devreye; edebi metnin kendine dönüşlülüğü ya da göndergeselliği ile de, görelî bir sınır çizilecektir...

- 2- *Edebiyat eleştirisi, doğruyla yanlışı, iyiyle kötüyü, güzelle çirkini ayırmak bakımından işlevini yeterince yerine getirebiliyor mu? Eleştirimizde görüp de sevmediğiniz, isteyip de bulamadığımız özellikler var mı?*

Kendisi için var olmayı başaramamış bir edebiyat eleştirisi ve eleştiri anlayışının olmayışı, yorumlamada öznel övgücülüğü ve şakşakçılığı kışkırtıyor. Eleştirinin asıl öznesi ve sınabilir ölçütü olacak işlev görecektir çözümleme çabalarıysa daha doğmadan ölüp gidiyor.

Edebiyat söz konusu olduğunda, “doğruyla yanlıştın, iyiyle kötünün ayrıştırılması” yerine, değişim ve dönüşümden yana estetik işlevin önde duruş gerekliliğinden söz edilmeli kanımca... Eleştirinin eksikliği burada işte... Edebiyat metninde, estetik işlevin siyasal, etik ve bilişsel işlevlerin gerisinde kalmış olmasına göz yumuluyor. Yalnız değişik yazarlar arasında değil, aynı yazarın değişik anlayışlarla kaleme alınmış yapıtları arasında da nesnel temellere dayandırılmış yorumlama, çözümleme ayrımları yapılamıyor. Çok yalın ve kolay görünür bir örnek, Nobel tartışmalarının kuru gürültüsü içinde, tüm edebiyat dünyasının gözünden kaçıp gitti sözcüğü: O. Pamuk’un diğer yapıtları Kar romanı ile aynı kefe içinde değerlendirildi. Oysaki Kar, politik işlevi önde tutulmuş, bir edebiyatçı için “talihsizlik” sayılabilecek, emperyalist kültür politikaları doğrultusunda kaleme alınmış bir romandır. Üzerinde Batı üst kültürünün buyurgan bulutlarını taşıyan bir anlatı... Yahudileri yüzyılın en çok haksızlığa uğramış ırkı olarak gören siyasal İslamcı militanların cirit attığı, Siirtli Kürt askerle imam-hatipli öğrencilerin mazlumluğu karşısında yan yana dikilmiş gaddar “Sovyetik” ve “Kemalist” imgelemlerin kurulduğu Şarkiyatçı bir metin...

- 3- *Tanıtım yazılarının çokluğunun, eleştiri gereksinimini çarpık biçimde doyurup eleştiriye yeşertmemek gibi bir yan sonucu olabilir mi?*

Açın edebiyat dergilerini, gazetelerin kitap eklerini, övgüden, temelsiz alkışlamaktan öte bir şey bulamayacaksınız. Yazar söyleşileri bile baştan aşağı “ben” kokuyor. Ahbap çavuş ilişkileri, kılık değiştirmiş rüşvet kol geziyor edebiyat ortamında. Demokrasi havarisi, “radikal” gazetelerin kitap eklerinde kimi yazarlar ve yapıtlara ilişkin yazılara yasak konmuş durumda. Ödüller yazara değil holdinglerin sahipliğini yaptığı yayınevlerine veriliyor. Üniversitelere kadar uzanmış bayağılık. Anlı sanlı “sempozyumlar” da kelli felli hocaların sunduğu reklâmlardan sonra ilköğrenim öğrencilerinin ödevlerini andırır kitap özetlemeleri kürsülere çıkıyor.

Edebiyat ve kokuşma yan yana ne yazık ki... Böyle bir ortamda eleştiri yazın bakalım siz. Yapıt çözümleyin... Büyük bir yayınevinin yazarı değilseniz, dergi ya da kitap eki yöneticileriyle özel ilişkileriniz yoksa, yazdıklarınızı sizden başkası zor okuyacaktır.

Eleştiri gereksinimi diye bir şey bile yok; çünkü eleştirinin ne olduğu unutuldu nice zamandır.

- 4- *Sanat eleştirisi son çözümlemede sizce öznel bir iş midir, nesnel bir iş mi? Öznellik ve nesnelliğin eleştirideki yeri, ölçüsü ne olmalı?*

Sanat eleştirisi, somut uygulama alanı içerisinde öznel, sınanabilir kuramsal ölçütlere sahip olması gereken bilimci bir tür olarak da nesnel nitelikler barındırmalı... Her bir eleştiri yazısı, nesnel ölçütlerle metni çözümleyip kendisine dönük yeni bir metin yaratacak, özgün bir söylem kuracaktır. Aynı zamanda, şiirsel bir kendine göndergesellik, söz sanatlarını kendince kullanma, estetik işlevin önde tutulması gibi niteliklerle donanacaktır.

Eleştiri, sanatla hayatın birlikte görünür olduğu, hem nesnel hem öznel bir sınır çizgisinde yürüyerek yaşamını sürdürecektir, kendisini yenileyecektir. Edebiyatın hayatla hem barışık hem kavgalı serüvenini gözleme yetisini de ancak böylece edinebilecektir.

alperakcam@gmail.com